

**Potrošač i
prehrambeni
aditivi**

Agencija za sigurnost hrane Bosne i Hercegovine

Potrošač i prehrambeni aditivi

Potrošač i prehrambeni aditivi

Izdavač:

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine
Agencija za sigurnost hrane
Dr. Ante Starčevića bb, 88000 Mostar
E-mail: agencija@fsa.gov.ba
Web: www.fsa.gov.ba

Autori:

Doc.dr.sci. Sejad Mačkić
Mr. sci. Dragan Brenjo

Lektor:

Lejla Nuhodžić

Dizajn, prelom, štampa:

IC štamparija d.o.o. Mostar

Tiraž:

2000 primjeraka

Mostar, 2010. godine

Prehrambeni aditivi su strane supstance, koje se prirodno uglavnom ne nalaze u namirnicama, i zbog toga je i ustanovljena internacionalna procedura za određivanje njihove zdravstvene sigurnosti. Apsolutnu neškodljivost aditiva nije moguće dokazati, već se prije može govoriti o stepenu njihove škodljivosti. Za aditive važe riječi Claude Bernard-a (1813 - 1878):

"Ništa nije toksično i sve je toksično u zavisnosti od količine u kojoj se upotrijebi".

Prehrambeni aditiv je svaka materija poznatog hemijskog sastava, koja se uobičajeno ne upotrebljava kao hrana sama za sebe, niti je tipičan sastojak hrane, bez obzira na prehrambenu vrijednost, a dodaje se namjenski radi tehnoloških i senzorskih svojstava hrane u tehnološkom postupku proizvodnje, tokom pripreme, obrade, dorade, prerade, oblikovanja, pakovanja, transporta i čuvanja, što dovodi, ili se može očekivati da dovede, do toga da on sam, ili njegov sekundarni proizvod, direktno ili indirektno postaje sastojak te hrane.

Pravilnik o upotrebi prehrambenih aditiva namijenjenih za
ishranu ljudi
("Službeni glasnik BiH", broj 83/08)

Sadržaj

Historijski podaci o prehrambenim aditivima	7
Uslovi dodavanja aditiva	8
Deklarisanje aditiva - E brojevi	9
Zakonska regulativa u EU	9
Primjedbe na direktive EU	10
Propisi u Bosni i Hercegovini.....	11
Zdravstveni i sigurnosni aspekt upotrebe	11
Kategorije prehrambenih aditiva.....	13
Šta se ne smatra prehrambenim aditivom?.....	14
Boje	15
Zabrana upotrebe aditiva E 128	16
Uticaj boja na hiperaktivnost djece	16
Konzervansi.....	17
Antioksidansi	18
Emulgatori	19
Zgušnjivači.....	19
Zaslađivači.....	20
Kako prepoznati aditiv u hrani	21
Jesu li prehrambeni aditivi sigurni za zdravlje ljudi?.....	22
Toksikološka ocjena aditiva	22
Što su to prihvatljivi dnevni unosi aditiva	23
Izazivaju li aditivi alergijske reakcije?	23
Najčešća pitanja	24
Savjet za potrošače	26
Lista prehrambenih aditiva s E bojama, te tehnološkim, funkcionalnim djelovanjem aditiva	28

Historijski podaci o prehrambenim aditivima

Počeci upotrebe prehrambenih aditiva dosežu do starih Egipćana, koji su prvi koristili arome i boje, a dim se upotrebljavao u svrhu konzervisanja namirnica (višak mesa i ribe) u prahistorijsko doba. Sa razvojem poljoprivrede do kraja kamenog doba, pronalazeni su i novi postupci prerade i konzervisanja namirnica, kao što je fermentacija i upotreba soli.

Poslije industrijske revolucije došlo je do značajnog napretka u razvoju prehrambene industrije. Kako bi se prikrio lošiji kvalitet proizvoda, sve više su se u hranu počele dodavati boje kroz razne sastojke na bazi minerala i metala. Tako su korišteni crveni olovni oksid (Pb_3O_4) i živin sulfid (HgS) za bojenje sira i slastičarskih proizvoda. Već 1860. godine imamo dva registrovana smrtna slučaja uzrokovana konzumiranjem deserta bojenog ovim solima.

Napoleonovi ratovi su podstaknuli traženje načina konzervisanja mesa i drugih jela, a u svrhu hranjenja većeg broja ljudi zalihama hrane, koja se mogla duže vremena sigurno čuvati i transportovati na veće udaljenosti. Ali, sasvim novi pogledi na konzervisanje namirnica nastali su kada je Louis Pasteur (1822 - 1895) otkrio uzroke vrenja i kvarenja namirnica, i koji je na osnovu naučnih eksperimenata uveo pasterizaciju kao uspješnu metodu konzervisanja namirnica primjenjivu i danas.

Početak prošlog vijeka otkrivena je paleta novih aditiva, kao što su emulgatori, prašak za pecivo i sredstvo za želiranje, što je omogućilo stvaranje novih vrsta prehrambenih proizvoda (margarini, sladoled). Aditivi su supstance koje postaju i ostaju sastojak prehrambenih proizvoda (za razliku od pomoćnih sredstava i preparata, koji dolaze u kontakt s prehrambenim proizvodom, ali ne ostaju njegov sastojak), zbog čega su sa zdravstvenog aspekta značajnije. Danas se prehrambena industrija teško može zamisliti bez upotrebe aditiva.

Kako se prije par hiljada godina upotreba aditiva vezala skoro isključivo na konzervisanje, očuvanje viška hrane radi očuvanja vrste, razvojem prema savremenom dobu dodavanje aditiva namirnicama dobiva drugačiji smisao.

Uslovi dodavanja aditiva

Upotreba aditiva se ne prepušta slobodnoj volji proizvođača, već je lista dozvoljenih aditiva, proizvodnja, promet, kvalitet (čistoća), ograničenje upotrebe, označavanje i drugi zahtjevi zakonski regulisani.

Aditivi i njihove mješavine mogu se dodavati namirnicama uz uslove:

- da su toksikološki ispitani,
- da su uključeni u pozitivne liste pravilnika o prehrambenim aditivima,
- da je njihova upotreba tehnološki opravdana,
- da se dodaju namirnicama s dopuštenjem posebnih propisa ili bez ograničenja količina,
- da se njihovim dodavanjem ne smanjuje prehrambena vrijednost namirnica,
- da se njihovim dodavanjem ne stvaraju toksični produkti u namirnicama tokom prerade, čuvanja i upotrebe,
- da se mogu identifikovati i utvrditi njihova količina u namirnicama, osim ako nisu u tehnološkom postupku uklonjeni ili razgrađeni.

O upotrebi aditiva izjasnili su se i Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) i Organizacija za hranu i poljoprivredu (FAO) i donijeli osnovna načela upotrebe aditiva:

1. Aditiv se ne smije koristiti radi prikrivanja pogrešaka u procesu proizvodnje, odnosno služiti za falsifikovanje sadržaja u svrhu obmane potrošača,
2. Upotreba aditiva u proizvodnji osnovnih namirnica ili namirnica koje se sezonski uživaju mora biti ograničena,
3. Aditivi ne smiju nepovoljno uticati na prehrambenu vrijednost namirnica i njihovih sastojaka,
4. Aditivi moraju biti sigurni po zdravlje potrošača.

Ova načela su jasna poruka WHO i FAO, koja otvaraju i pitanje da li je uvijek tehnološki opravdana upotreba aditiva u nekoj hrani? Tanka je linija između nužnosti, opravdanosti i zabrane upotrebe aditiva radi krivotvorenja kvaliteta, koja još nije jasno precizirana.

Deklarisanje aditiva - E brojevi

Kontrola prehrambenih aditiva bila je među prvim dogovorenim harmonizacijama još u Evropskoj ekonomskoj zajednici (EEC), jer se pokazalo da razlike u regulativama zemalja članica predstavljaju barijeru u trgovini u Zajednici. Tada je usvojen sistem E brojeva za označavanje aditiva u stočnoj hrani i prehrambenim proizvodima kao alternativa označavanju aditiva specifičnim nazivima, koji su često dugačke i kompleksne hemijske strukture.

Tako su E brojevima 1 - 99 označeni aditivi za stočnu hranu, a od broja 100 aditivi za prehrambene proizvode prema funkcionalnim svojstvima.

Prikaz numeriranja aditiva

Djelovanje	Raspon E brojeva
Boje	100 – 181
Konzervansi	200 – 285 i 1105
Antioksidansi	300 – 340
Regulatori kiselosti	Različiti brojevi
Zgušnjivači / Emulgatori	322, 400 – 499 i 1400 – 1451
Sredstva protiv zgrudnjavanja	550 – 572
Pojačivači aroma	600 – 650
Sredstva za poliranje	900 – 910
Zaslađivači	420, 421, 950 - 970

Zakonska regulativa u EU

Prema prvim direktivama zemlje članice bile su obavezne da odobre korištenje svih aditiva sa liste na svojoj teritoriji, ali su imali slobodu odobravanja i ograničenja upotrebe u pojedinim namirnicama, a postojali su i aditivi čije je korištenje bilo dozvoljeno samo u pojedinim zemljama, kada su označavani numerički bez slova E. Pokazalo se da ovakva djelimična harmonizacija još uvijek predstavlja trgovinsku barijeru. Poslije jednog perioda borbe za nadležnost za regulativu o aditivima između Evropske

komisije sa jedne strane i Evropskog parlamenta i Ministarskog vijeća sa druge, kao i uticaja određenih nacionalnih i ekonomskih interesa, došlo se do kompromisa. Krenulo se od početka sa izradom propisa za aditive tako što je 1989. godine usvojena okvirna Direktiva 1989/107/EEC za korištenje aditiva za hranu, koja daje definicije kategorije aditiva za označavanje u prehrambenim proizvodima i generalne kriterijume za korištenje aditiva. Pored općih zahtjeva koji su regulisani okvirnom Direktivom donesena su 3 uzajamno vezana seta direktiva, koji se odnose na boje, zaslađivače i prehrambene aditive osim boja i zaslađivača, kao i njihovi specifični kriteriji čistoće.

Radi se o veoma obimnoj i komplikovanoj regulativi koja svakako nije savršena niti je još u potpunosti završena.

Primjedbe na direktive EU

Uočeni nedostaci i najčešće primjedbe na trenutnu regulativu od strane zemalja članica EU su sljedeće:

- Klasifikacija namirnica u kojima se ograničava upotreba aditiva nije uvijek jasna i u skladu sa prihvaćenom klasifikacijom, što ponekad dovodi do toga da se pojedini proizvodi odobre u jednom broju zemalja, dok se u drugim zemljama članicama zabranjuje njihov uvoz.
- Ne postoji pozitivna lista aditiva kao takva, već ona može da se sastavi iz većeg broja tabela iz nekoliko direktiva u kojima aditivi nisu uvijek navedeni po rastućim E brojevima, što tehnički otežava pronalaženje pojedinih aditiva i njihovih ograničenja licima koja nisu dobro upoznata sa kompletnom regulativom o aditivima.
- Nisu navedena funkcionalna svojstva za pojedinačne aditive koja mogu da se koriste kao kategorije za označavanje aditiva u prehrambenim proizvodima. Sam E broj ne može jasno da ukaže na sva funkcionalna svojstva koja aditiv može da ima u prehrambenom proizvodu. Naprimjer sorbitol (E 420) ima svojstva zaslađivača, humektanta i zgušnjivača.
- Zbog nedostatka slobodnih brojeva neki noviji aditivi dobili su E brojeve preko 1000, npr. lizozim je konzervans, a nosi broj E 1105.
- Prisutne su i primjedbe nekih zemalja na ograničenja upotrebe pojedinih aditiva u namirnicama, npr. delegacija Danske je glasala protiv usvajanja Direktive o ostalim aditivima 95/2/EC zbog sadržaja sulfita u vinu i nitrita i nitrata u mesnim proizvodima i dugo je odbijala da je u potpunosti primijeni. Polemike je bilo i oko upotrebe vještačkih boja u proizvodima od mesa.

Propisi u Bosni i Hercegovini

Na prijedlog Agencije za sigurnost hrane Bosne i Hercegovine, Vijeće ministara BiH donijelo je sljedeće propise koji regulišu oblast prehrambenih aditiva:

- 1) Pravilnik o uslovima upotrebe prehrambenih aditiva u hrani namijenjenih za ishranu ljudi ("Službeni glasnik BiH", broj 83/08);
- 2) Pravilnik o upotrebi boja u hrani ("Službeni glasnik BiH", broj 85/08);
- 3) Pravilnik o upotrebi zaslađivača u hrani ("Službeni glasnik BiH", broj 83/08);
- 4) Pravilnik o upotrebi prehrambenih aditiva osim boja i zaslađivača u hrani ("Službeni glasnik BiH", broj 83/08).

Donošenjem ovih pravilnika, koji su usklađeni sa legislativom EU, omogućeno je nesmetano funkcionisanje domaće proizvodnje i unutrašnjeg tržišta, kao i informisanje i zaštita interesa proizvođača i potrošača, u pogledu aditiva koji su dozvoljeni u hrani, hrane u koju se mogu dodavati i koncentracije u kojima se mogu upotrebljavati. Sve ove informacije su date u navedenim pravilnicima u obliku lista odobrenih prehrambenih aditiva, odnosno navedenih tabela uz osnovni tekst propisa, koji su njihov sastavni dio.

Zdravstveni i sigurnosni aspekt upotrebe

Procjeni sigurnosti upotrebe svakog aditiva prethodi veliki broj ispitivanja koja obuhvataju određivanje akutne i hronične toksičnosti, mutagenosti, kancerogenosti, teratogenosti, alergogenosti, kumulacije, metabolizma, interakcije sa sastojcima hrane i dr. Na osnovu dobijenih rezultata ovih ispitivanja JECFA (Joint Expert Committee on Food Additives) određuje za svaki aditiv prihvatljiv dnevni unos (ADI - Acceptable Daily Intake) na osnovu koga se određuju maksimalne dozvoljene količine aditiva u pojedinim namirnicama. Prihvatljiv dnevni unos predstavlja onu količinu aditiva koja se može unositi svakodnevno, tokom cijelog života, bez ikakvih štetnih posljedica.

Analiza rizika konzumiranja aditiva ima tri osnovna cilja:

1. Kontrola unosa hemijskih supstanci i poređenje tih veličina sa prihvatljivim dnevnim unosom (ADI);
2. Identifikovanje grupa potrošača koje mogu biti izložene riziku zbog unosa aditiva u količini bliskoj ili većoj od ADI;
3. Obezbjedenje informacija za regulatorna tijela u cilju korigovanja propisa koji se odnose na aditive u slučaju većeg unosa kod svih ili neke od ispitanih grupa potrošača-konzumenata.

Na osnovu sigurnosti upotrebe, aditivi se dijele u pet grupa (Branen et al. 2002):

1. Supstance sa ustanovljenom ADI vrijednosti;
2. Supstance koje se generalno smatraju bezbjednim;
3. Supstance za koje još nema dovoljno podataka;
4. Aromatske supstance;
5. Prirodni sastojci koji se koriste kao aditivi bez nekih posebnih podataka o naučnim ispitivanjima sigurnosti njihove upotrebe ili sa ograničenim brojem informacija.

Osnov za analizu unosa i procjenu rizika upotrebe, bez obzira o kojoj grupi aditiva je riječ, predstavlja prikupljanje što većeg broja informacija i definisanje granice sigurnosti upotrebe za svaku namjenu ili upotrebu. Prilikom donošenja konačne odluke o sigurnosti upotrebe aditiva od velike važnosti mogu biti podaci o izloženosti i njihovoj potencijalnoj toksičnosti.

Za najveći broj ispitivanja koja vrši JECFA, unošenje supstance putem konzumiranja hrane predstavlja osnovni metod za prikupljanje podataka i procjenu izloženosti organizma čovjeka uticaju hemijske supstance (ukupan unos hemijske supstance u organizam čovjeka).

Tri najčešće primjenjivana metoda u procjeni izloženosti su (World Health Organization, Geneva, 1987):

1. Ispitivanje izloženosti po glavi stanovnika;
2. Ispitivanje dijetalnog unosa hrane (kroz dnevne obroke);
3. Rezultati analize potrošačke korpe i ukupnog unosa hrane.

Posljednja velika studija o unosu aditiva u EU, objavljena 01.10.2001. godine, pokazala je da dnevni unos aditiva u zemljama EU ne premašuje prihvatljiv dnevni unos ni za jedan aditiv sa pozitivne liste.

Kategorije prehrambenih aditiva

Upotreba aditiva neposredno je vezana za njihovo osnovno funkcionalno, tehnološko svojstvo.

1. **boje** su supstance koje daju ili obnavljaju boju hrane, a uključuju prirodne sastojke hrane ili prirodne izvore koji se uobičajeno, kao takvi, ne konzumiraju kao hrana i ne upotrebljavaju kao karakteristični sastojci hrane ili namirnice;
2. **konzervansi** su supstance koje produžavaju trajnost hrane i štite je od kvarenja prouzrokovanog mikroorganizmima;
3. **antioksidansi** su supstance koje produžavaju trajnost namirnica i štite ih od kvarenja prouzrokovanog oksidacijom (kao što je užeglost masti i promjena boje), pojačavaju antioksidativni učinak drugih materija;
4. **emulgatori** su supstance koje omogućavaju homogeno miješanje ulja i masti s vodom ili vode s uljima i mastima, kao i homogeno miješanje drugih sastojaka;
5. **emulgatorske soli** su supstance koje omogućavaju homogeno miješanje proteina s mastima i drugim sastojcima namirnica;
6. **Stabilizatori** - za zadržavanje boje i održavanje pjene;
  - *supstance za stabiliziranje, zadržavanje boje* koje se koriste kao stabilizatori za očuvanje ili pojačavanje intenziteta boje u hrani, a nisu svrstani u grupu boje.
  - *supstance za održavanje pjene* koje se koriste da zadrže, stabiliziraju ravnomjerno dispergiranu plinovitu fazu u tekućoj hrani.
7. **zgušnjivači** su supstance koje povećavaju viskozitet namirnica vezivanjem tekuće faze od određene viskoznosti do potpunog zgušnjavanja;
8. **sredstva za želiranje** su supstance koje dodatkom hrani stvaraju želatinoznu konzistenciju gela;
9. **kiseline** su supstance koje povećavaju kiselost hrane i daju joj kiseo okus;
10. **regulatori kiselosti** su supstance koje reguliraju i održavaju pH vrijednost namirnica;
11. **sredstva protiv zgrudnjavanja** su supstance koje smanjuju adheziju čestica u praškastoj namirnici i time sprječavaju nastajanje većih nakupina ili grudvi;
12. **zaslađivači** su supstance koje se koriste za postizanje slatkog okusa namirnice ili kao stoni zaslađivači, isključujući šećere i hranu slatkog okusa;

13. **pojačivači aroma** su supstance koje pojačavaju postojeći okus i/ili miris namirnice;
14. **sredstva za povećanje zapremine** su supstance koje doprinose povećanju zapremine hrane bez značajnog uticaja na njenu energetska vrijednost;
15. **sredstva protiv stvaranja pjene** su supstance koje sprječavaju pjenjenje tokom tehnološkog postupka kao i u gotovom proizvodu;
16. **sredstva za poliranje, odnosno glaziranje (uključujući i lubrikante)** su supstance koje se nanose na površinu, daju joj sjajan izgled i glatku površinu;
17. **sredstva za tretiranje brašna** su supstance koje se dodaju brašnu ili tijestu radi poboljšavanja tehnoloških svojstava;
18. **učvršćivači** su supstance kojima se postiže ili održava čvrstina tkiva voća i povrća ili koje u reakciji sa sredstvima za želiranje formiraju ili učvršćuju gel;
19. **propelenti** su plinovi koji izbacuju namirnicu iz posebnih posuda, a nisu zrak;
20. **sredstva za reguliranje vlažnosti - humektanti** su supstance koje svojim niskim stepenom vlažnosti sprječavaju sušenje namirnica bez obzira na atmosferski uticaj ili poboljšavaju rastvorljivost praškastih supstanci u vodenom mediju;
21. **sredstva za dizanje tijesta** su supstance ili kombinacije supstanci koje oslobađaju plin, i na taj način povećavaju zapreminu tijesta;
22. **modificirani škrobovi** su supstance dobivene hemijskim tretmanom jestivih škrobova, koji mogu da pretrpe fizički ili enzimski tretman (u ovu grupu ne spadaju bijeli i žuti dekstrin, pečeni i dekstrinirani škrobovi, izbijeljeni škrobovi, fizički modificirani škrobovi i škrobovi tretirani amilolitičkim enzimima).

Šta se ne smatra prehrambenim aditivom?

Aditivima se ne smatraju hemijska onečišćenja ili kontaminanti (metali i nemetali, ostaci pesticida, aflatoksina, druge organske supstance iz okoline i sl), neželjeni mikroorganizmi, supstance koje se dodaju hrani radi poboljšanja hranjivih vrijednosti namirnice, začini na bazi biljaka, njihovih ekstrakata i fermenta, kuhinjska so i sl.

Nažalost, aditivi se često povezuju s hemijskim onečišćenjima ili kontaminantima, što je potpuno krivo i suprotno bilo kojem naučnom i stručnom pristupu.

Boje

Boje se koriste kao zamjena za prirodnu boju izgubljenu tokom procesiranja ili skladištenja hrane, te da bi proizvod svojim što prirodnijim izgledom privukao pažnju potrošača. Proizvođač može dodati boje u proizvode u koje je to dozvoljeno, pazeći da je proizvod zdravstveno ispravan, a prehrambena vrijednost sačuvana. To znači da se u

ovisnosti od boje u tačno određenu hranu mogu dodavati tačno određene boje u dozvoljenim količinama. Te količine ne smiju prijeći, zavisno o boji, količinu 50 mg odnosno 200 mg po kg hrane. Postoje grupe hrane u koje je dodavanje boje zabranjeno, kao što je med, mlijeko, pakovane vode, ulja, masti, brašno, koncentrat rajčice, paprika u prahu, voćni sok i nektar, voće, povrće, kakao i proizvodi, kafa i proizvodi, vino i dr. Potrošač očekuje da kandirano voće zadrži svoju boju (npr. višnja), da džem od jagoda ima crvenu boju ili da osvježavajuće bezalkoholno piće od voćnog soka crvene narandže ima takođe crvenu boju.

Za bojenje se mogu koristiti i prirodne i vještačke boje. Mora se naglasiti da nema u osnovi razlike između prirodnih i vještačkih boja, jer se i sa jednim i drugim može krivotvoriti osnova hrane. Ali zbog svog sintetskog hemijskog sastava, te boje su ograničene količinom upotrebe.

Od prirodnih boja je često upotrebljavana prirodna ciklama crvena boja betain E162 koja se dobiva iz cikle, dok se karoten E160 koristi za postizanje žute do narandžaste boje proizvoda, a E163 antocijani iz kožice crnog grožđa koriste se za davanje crvene do tamno crvene boje. Neki ljudi smatraju da dodane boje hranu čine puno privlačnijom, dok drugi smatraju da su one nepotrebne i da potrošače dovode u zabludu. Postoje proizvodi kod kojih se boje dodaju, jer je to u tradiciji proizvodnje takvih proizvoda. To su slatkiši, bomboni i neka osvježavajuća bezalkoholna, ali i alkoholna pića. Kod takvih proizvoda tehnološka nužnost upotrebe aditiva nije pravilo, i oni su izuzetak od istog. Naziv proizvoda upućuje da se radi o aromatizovanom i obojenom proizvodu, što ostavlja potrošaču na volju pri odabiru.

Neki od takvih proizvoda su: sladoled s okusom jagode, puding s okusom banane, bomboni s okusom crvene narandže, kruškovac ili osvježavajuće aromatizovano piće s okusom limuna.

Zabrana upotrebe aditiva E 128

Nakon evaluacije aditiva E 128 od strane Evropske agencije za sigurnost hrane (EFSA), donesena je Uredba Evropske Komisije 884/2007 od 26. jula 2007. godine o hitnim mjerama zabrane upotrebe E 128 Red 2G kao prehrambene boje u EU.

Prema EFSA-inoj evaluaciji navedena boja može potencijalno oštetiti genetski materijal u ćelijama i izazvati rak kod životinja. Iz navedenih razloga, EFSA tvrdi kako nije moguće odrediti granicu za aditiv E 128 koja bi se smatrala sigurnom za zdravlje ljudi.

Prema Uredbi 884/2007 zabranjuje se upotreba boje E 128 u hrani, stavljanje na tržište i uvoz hrane koja sadrži navedenu boju.

Do tada je, kao i u zemljama EU, u BiH bila dozvoljena upotreba aditiva E 128 samo za proizvodnju mljevenog mesa s najmanje 4% žitarica ili biljnih dodataka u količini od 20 mg/kg, ali korištenje ovog aditiva u Bosni i Hercegovini nije bilo uobičajeno. Za razliku od BiH, aditiv E 128 upotrebljavao se u pojedinim zemljama EU, kao što su Velika Britanija i Irska, u kojima je naređeno i povlačenje proizvoda s tržišta nakon objavljivanja mišljenja EFSA-e.

Na prijedlog Agencije za sigurnost hrane Bosne i Hercegovine navedena boja je skinuta sa liste dozvoljenih boja i njena upotreba je zabranjena u BiH.

Uticaj boja na hiperaktivnost djece

Rade se mnoge studije o štetnosti prehrambenih aditiva po zdravlje ljudi, posebno djece. Jedna od takvih studija provedena je na Univerzitetu u Sauthemptonu, gdje su rezultati studije sugerisali postojanje ozbiljne sumnje u mogućnost povezanosti konzumiranja smjese određenih prehrambenih boja (E 102, E 104, E 110, E 122, E 124, E 129) i natrijevog benzoata s učinkom na ponašanje hiperaktivne djece. EFSA-ina radna grupa za prehrambene aditive nije potvrdila rezultate navedene studije, ali je preporučila prehrambenoj industriji da pokuša naći zamjenu za sporne vještačke boje prirodnim bojama.

Ipak, među potrošačima imamo strah za vlastitu sigurnost i antagonizam prema spomenutim bojama je sve veća. Potrebno je ići u pravcu što veće transparentnosti upotrebe tih boja, kao i da domaća prehrambena

industrija pokuša, gdje je god to moguće, koristiti adekvatne zamjene za date boje. Time bi se doprinijelo kvalitetu i zdravstvenoj ispravnosti domaće hrane, kao i većem povjerenju potrošača u domaće proizvođače.

Konzervansi

Konzervansi se dodaju radi stabiliziranja proizvoda, produženja njegove održivosti i sprječavanja kvarenja, odnosno mikrobiološke kontaminacije. Na taj način se produžuje trajnost namirnice i omogućuje transport lako kvarljive robe na veće udaljenosti. Među klasične konzervanse koji nisu aditivi, ubrajamo kuhinjsku so, etilni alkohol i octenu kiselinu, dok se od konzervansa, koji se svrstavaju u grupu aditiva, najviše koristi sorbinska kiselina i njezine soli, pa benzojeva kiselina i njezine soli, te natrijev nitrit i spojevi koji otpuštaju sumporni dioksid kao kalijev meta bisulfit.

Nitrati i nitriti, kao konzervansi za očuvanje boje proizvoda i svježine mesa, predstavljaju veliki problem zbog mogućnosti njihove konverzije u toksične i kancerogene spojeve (nitrozoamin, nitrozoamid, methemoglobin). S druge strane jedini su djelotvorni konzervansi koji spriječavaju rast *Clostridium botulinum*, bakterije čiji su toksini paralizirajući otrov za živčani sistem. Reakcijom između nitrata i amina ili amida nastaju nitrozoamini i nitrozoamidi, spojevi koji su pokrenuli niz pitanja i rasprava nakon što je na oglednim životinjama otkriveno da su kancerogeni. Upravo radi nužnosti, ali i opasnosti, količine dodanih nitrata smanjene su na količinu koja uz nove tehnološke postupke osigurava njihovo zaštitno djelovanje, ali i razgradnju do količina koje su samo simboličan ostatak u hrani. S obzirom

da je većina namirnica lako kvarljiva i ograničenog roka trajanja (pogotovo namirnice životinjskog porijekla), konzervansi dodani hrani uz odgovarajuće uslove sprječavaju ili usporavaju razmnožavanje mikroorganizama i ne utičući bitno na senzorska svojstva. Danas istraživanja povezuju nastanak benzena, kancerogenog spoja s dodavanjem benzojeve kiseline u osvježavajuća bezalkoholna pića s dodatkom vitamina C (askorbinske kiseline) ili čak s dodatkom limunske kiseline. Za sada ne postoje određene najveće dopuštene granice za benzen u toj vrsti hrane, ali je predloženo proizvođačima osvježavajućih bezalkoholnih pića da mijenjaju sastojke koji su moguće opasni za zdravlje.

Antioksidansi

Antioksidansi sprječavaju oksidativne promjene u namirnicama. Najčešće se koriste za sprječavanje užeglosti, kao jedan od oblika kvarenja masti i ulja. Većina biljnih ulja prirodno u sebi sadrži antioksidanse tokoferole (vitamin E), ali nedovoljno za duži opstanak proizvoda u fazi intenzivne upotrebe. Antioksidansi se dodaju i drugoj hrani, koja ih prirodno ne sadrži. Poznati prirodni antioksidans je vitamin C, askorbinska kiselina ili E 300. Vitamin C je najvažniji u vodi topivi antioksidans u organizmu, koji štiti lipoproteine od oksidacije hvatajući slobodne radikale. Isto tako postoje i vještački, sintetski antioksidansi, za koje postoje tačno određeni uslovi pod kojima se mogu dodati nekom prehrambenom proizvodu. To su BHT (butil hidroksitoluen) i BHA (butil hidroksianizol), te galati, a hrani se dodaju u vrlo malim količinama. Produkti oksidacije masti su spojevi koji se direktno povezuju s oštećenjem jetara, pa je pitanje upotrebe antioksidansa tipa BHT, BHA ili galata potpuno jasno. Posebno treba obratiti pažnju na ulja koja stoje na stolovima u restoranima, kao i ulja u kojima se peče meso ili prže pekarski proizvodi. Takva ulja, vrlo često, ako se ne mijenjaju u redovitim razmacima, bez obzira na dodane antioksidanse, stvaraju toksične spojeve. Zato kada uljite salatu u restoranu, obavezno provjerite sadržaj. Svaki strani miris ulja je razlog da se traži svježije ulje.

Emulgatori

Emulgatori omogućuju dobivanje ravnomjernih i stabilnih mješavina od supstanci koje se po svojoj prirodi ne mogu miješati (npr. voda i ulje). To su supstance koje u nekom prehrambenom proizvodu stvaraju emulziju, kompaktnu naoko nedjeljivu smjesu vode i

ulja. Emulgator kao što je lecitin (E 322) pomaže miješanje sastojaka, koji bi se inače razdvojili. Lecitin se prirodno može naći u sojinom ulju, suncokretovom ulju ili u žumanjku jaja, i daje stabilnost prehrambenom proizvodu. Često se koristi kao emulgator pri proizvodnji čokolada i sličnih proizvoda. Posebnu grupu emulgatora čine emulgatorske soli. One u proizvodima koji sadrže masti, vodu i proteine, raspršuju proteine, ujednačujući raspodjelu vode i masti oko njih. Tako u procesu proizvodnje topljenog sira sprječavaju odvajanje mliječne masti od bjelanjčevina i vode, i čine taj proizvod kompaktnim. Ipak, dodavanjem u većim količinama emulgatorskih soli (fosfati i polifosfati) u mesne proizvode zadržava se i više vode u proizvodu, što smanjuje kvalitet, ali može uticati i na resorpciju kalcija iz hrane.

Stabilizatori su obično velike molekule koje pomažu u sprječavanju ponovnog razdvajanja nespojivih sastojaka, te oblikuju gel (gel je prividno kompaktna oblikovana smjesa, iako sadrži veliku količinu tekućine). Kao stabilizatori najčešće se koriste pektini, modificirani škrob, ali i spomenuti lecitin.

Zgušnjivači

Zgušnjivači se upotrebljavaju u namirnicama koje moraju imati određenu gustoću, te mijenjaju ili kontroliraju gradivna fizikalna svojstva nekoga prehrambenog proizvoda za vrijeme grijanja, hlađenja ili držanja u skladištu. Obično se dobivaju iz prirodnog materijala, kao što su morske alge, drvo agacije ili pak iz celuloznih ovojnica voća. Zgušnjivači čine osnov nekoliko industrija hrane, kao voća i povrća, mesa i proizvoda,

pekarskih i mlinarskih proizvoda, mlijeka i proizvoda i sl. Ipak, aditiv E 425 konjak guma zabranjen je za neke vrste konditorskih proizvoda (želei), jer se povezuje s gušenjem djece zbog naknadnog aktiviranja zgušnjivača pri gutanju proizvoda.

Zaslađivači

Zaslađivači daju sladak okus hrani, a dijelimo ih na one koji imaju kalorijsku vrijednost (zamjene za šećer) i one koji imaju zanemarljivu kalorijsku vrijednost (vještački zaslađivači). Zamjene za šećer su glukoza, fruktoza, saharoza i šećerni alkoholi (sorbitol, ksilitol), dok su vještački zaslađivači saharin, aspartam, ciklamat acesulfamkalij i gicirizin, taumatin i dr.

Saharin je najstariji poznati zaslađivač bez energetske vrijednosti i 200 puta je slađi u odnosu na konzumni šećer, ne razgrađuje se i nepromijenjen se izlučuje iz tijela.

Ciklamati su 30 puta slađi od konzumnog šećera. Primijećeno je da mješavina saharina i ciklamata ima zajedničko, pojačano djelovanje. Tako je napravljena kombinacija od jednog dijela saharina i nekoliko dijelova ciklamata, pogodna da dočara okus šećera i smanji unos vještačkih zaslađivača kada bi se unosili pojedinačno.

Aspartam se sastoji od 2 aminokiseline, od fenilalanina i aspartata, te ima slatkoću čija se snaga procjenjuje na 220 puta veću od šećera. Aspartam se za razliku od ciklamata i saharina u organizmu razlaže kao i sve ostale aminokiseline. Prema tome, on ima i energetska vrijednost, ali zbog visokog stepena slatkoće, njegove kalorije se mogu zanemariti. Budući da je aspartam aminokiselina, ne smije se izlagati povišenim temperaturama, jer se kuhanjem raspada i gubi slatkoću. Stoga se upotrebljava za slađenje hladnih pića i jela, te toplih napitaka. Od vještačkih zaslađivača koji se dodaju namirnicama, aspartam je jedan od najviše proučavanih. Prije nego je 1981. godine proglašen sigurnim za upotrebu od strane Food and Drug Administration (FDA), testiran je u preko 100 naučnih studija.

Zaključeno je, da s obzirom da je fenilalanin jedan od produkata razgradnje aspartama, aspartam nije siguran za osobe oboljele od fenilketonurije. Stoga namirnice koje sadrže aspartam moraju na deklaraciji imati dobro uočljiv tekst „sadrži izvor fenilalanina”.

Kako prepoznati aditiv u hrani

Aditivi na deklaraciji proizvoda moraju biti označeni nazivom kategorije, koja je ujedno i tehnološka svrha upotrebe aditiva, iza kojeg slijedi njihov specifični hemijski naziv ili E broj.

Ako aditiv ima više nego jednu tehnološku funkciju pri proizvodnji neke od hrane, potrebno je navesti upravo tu tehnološku funkciju koja je tada ujedno i kategorija aditiva.

Osnovno funkcionalno ili tehnološko svojstvo ne isključuje mogućnost da pojedini aditiv može imati i neko drugo funkcionalno svojstvo promjenom koncentracije količine aditiva koji se dodaje u namirnicu. Takođe, drugo funkcionalno djelovanje može imati učinak na namirnicu u isto vrijeme kada se aditiv dodaje radi osnovnog funkcionalnog djelovanja.

Limunska kiselina (E 330) je po osnovnom svojstvu regulator kiselosti. Njenim dodavanjem osjetno se mijenja okus namirnice, te namirnica postaje manje ili više kisela. Namirnice koje imaju bazan okus, mogu se dodavanjem limunske kiseline preraditi u namirnice čiji okus je neutralan niti bazan niti kiseo, ili pak dati tom okusu kiselkast osvježavajući okus. Limunska kiselina je osim uticaja na kiselost proizvoda po drugom funkcionalnom svojstvu i antioksidans. Organske kiseline koje se koriste kao antioksidansi dodaju se voćnim proizvodima da bi spriječili smeđenje proizvoda (npr. jabuka nakon guljenja), tako što blokiraju djelovanje enzima fenoloksidaza /fenolaza/ koje koristeći kisik stvaraju smeđi melanin. Limunska kiselina je u drugom funkcionalnom svojstvu i sekvestrant, jer kompleksira s ionima određenih metala i na taj način ih inaktivira.

Jesu li prehrambeni aditivi sigurni za zdravlje ljudi?

Često postavljano pitanje. Može se tvrditi da su aditivi sigurni za zdravlje ljudi s obzirom na provedeni postupak evaluacije u ovom trenutku. Prije stavljanja hemijskog spoja na listu prehrambenih aditiva, prethodi dug postupak ispitivanja, nakon toga slijedi preporuka o količini i načinu upotrebe.

Konačna dozvola se izdaje kada se utvrdi neškodljivost za zdravlje procjenom unosa iz svih namirnica u kojima se aditiv smije koristiti.

Toksikološki, fiziološki i naučni podaci se prate i evaluiraju, tako da postoji stalno praćenje uticaja prehrambenih aditiva na zdravlje ljudi.

RIZICI KOJIMA SU LJUDI IZLOŽENI PREKO HRANE, NAČINA ISHRANE I SPOLJAŠNJE SREDINE KLASIFIKOVANI PREMA STEPENU OPASNOSTI

1.	mikrobiološki agensi
2.	opasnosti usljed nepravilne ishrane
3.	zagađivači okoline
4.	prirodni toksikanti u namirnicama
5.	rezidui pesticida
6.	prehrambeni aditivi

Toksikološka ocjena aditiva

Prehrambeni aditivi moraju biti prije upotrebe u proizvodnji namirnica temeljito toksikološki ispitani i ocijenjeni. Toksikološka ispitivanja uključuju akutni, subakutni i hronični toksicitet. Posebno se ispituje interakcija aditiva sa sastojcima namirnica, zatim sa sastojcima lijekova, kao i uticaj na metabolizam čovjeka.

Nakon temeljitih ispitivanja, utvrđuje se najveća količina aditiva koja ne izaziva nikakve toksikološke učinke ili „No observed adverse affect level” (NOAEL).

Dalji postupak je da se utvrđena količina, za svaki aditiv posebno, podijeli sa 100 uzevši u obzir moguće razlike pri ekstrapolaciji u odnosu na pojedine dijelove populacije s posebnom pažnjom na populaciju djece i starijih osoba kao rizičnih skupina.

Što su to prihvatljivi dnevni unosi aditiva

Nakon prethodno obavljenih ispitivanja, dobivene vrijednosti služe kao osnova za utvrđivanje prihvatljivog dnevnog unosa ili Acceptable Daily Intake (ADI), koji se definiše kao ona količina aditiva koja se kao sastavni dio namirnice može svakodnevno konzumirati čitav životni vijek čovjeka bez ikakvog rizika za zdravlje.

Prihvatljivi dnevni unos za svaki aditiv pojedinačno, izražava se u mg/kg tjelesne mase čovjeka. Na osnovu utvrđivanja unosa namirnica koje se konzumiraju dnevno, te količina aditiva u tim namirnicama, mogu se utvrditi stvarni dnevni unosi za pojedine aditive, te ocijeniti je li prelaze prihvatljive dnevne unose za svaki pojedini aditiv.

Izazivaju li aditivi alergijske reakcije?

Riječ alergija je grčkog porijekla i nastala je spajanjem riječi *allos* = promijenjen i *ergeia* = reakcija. Sklonost ka alergiji je nasljedna i oko 30% populacije je sklono ovim poremećajima, a kod oko 20% se ona i ispolji. Broj oboljelih je u stalnom porastu u svijetu i kod nas. Alergiju na hranu

pretežno izazivaju bjelančevine, koje su sadržane u relativno malom broju prirodnih namirnica. To je prije svega hrana koju svakodnevno konzumiramo kao kravlje mlijeko, jaja, ribe, školjke, brašno žitarica, soja i različiti oraščići. Posebno su poznate alergije na kikiriki, koje mogu biti i sa smrtnim ishodom. Ispitivanja naučnika su pokazala da je manje od jedan na 1000 ljudi alergičan ili osjetljiv na boje ili konzervanse. Ponekad se osjetljivost javlja kao pseudoalergija na benzoate i parahidroksi benzojeve estere (E210 - E219), zatim na sintetske organske boje E102, E110, E122, E123, E124, E129 i E151, te antioksidanse E320 i E321. Naučnici u EU, utvrdili su da se incidencija osjetljivosti koja izaziva reakciju na prirodne ili sintetske aditive kreće u granicama 0.01 - 0.26% na broj stanovnika.

Najčešća pitanja

U prethodnom periodu Agencija za sigurnost hrane Bosne i Hercegovine odgovorila je na veliki broj upita iz oblasti prehrambenih aditiva, koje su upućivali nadležni organi, predstavnici medija, laboratorije, proizvođači i potrošači.

Najčešće postavljana pitanja su:

1. Da li se počelo sa primjenom pravilnika o prehrambenim aditivima u hrani, koje je donijelo Vijeće ministara, na prijedlog Agencije za sigurnost hrane BiH?
2. Da li su novi pravilnici usaglašeni sa pravilnicima iz zemalja EU i okruženja kada je u pitanju ova oblast?
3. Da li se novim pravilnicima u BiH dozvoljava upotreba aditiva na čiju štetnost ukazuje grupa britanskih naučnika, a koji su dozvoljeni u EU i zemljama okruženja?
4. Šta su to emulgatori?
5. Postoji li u BiH hrana sa štetnim dodacima (emulgatorima), koji su opasni po zdravlje ljudi?
6. Šta radite sa hranom za koju ustanovite da u sebi ima štetne materije?
7. Neke osnovne škole organizovale su predavanje upravo na temu štetnih emulgatora i na koji način ih izbjegavati. Smatrate li da bi ovakvih edukativnih predavanja trebalo biti više u svim školama na području BiH?
8. Da li su prehrambeni aditivi štetni za zdravlje ljudi?
9. Kakav uticaj imaju vještačke boje na hiperaktivnost djece?
10. Kako uopšte dolazite do saznanja međunarodnih institucija o aditivima i kako se odnosite prema njima?
11. Ima li na tržištu BiH prehrambenih proizvoda sa vještačkom bojom?
12. Ko i kako kontroliše aditive?
13. U kojim proizvodima se najčešće nalaze prehrambeni aditivi?

14. Šta se radi sa hranom u kojoj se nađe vještačka boja za koju mnogi tvrde da je kancerogena?
15. Kako se građani mogu upozoriti na te proizvode?
16. Uticaj kumarina na zdravlje ljudi?
17. Da li imamo listu dozvoljenih aditiva u BiH koje možemo koristiti i gdje se može naći?
18. Kakva je zakonska procedura za uvoz aditiva?
19. Koje su granične vrijednosti za aditive E 250 i E 450 u mesu i proizvodima od mesa?
20. Šta se podrazumijeva pod pojmom "masne emulzije", a šta pod pojmom "emulzovani sosevi"?
21. Da li je u tehnološkoj proizvodnji voćnih nektara dozvoljena upotreba prehrambenog aditiva boje i koje (E...)?
22. Koji je dozvoljeni minimum i maksimum CO₂ u gaziranim pićima?
23. Šta mislite o prisustvu SO₂ u mljevenom oblikovanom mesu?
24. Mislite li da bi bilo neophodno da potrošači u BiH znaju šta su aditivi i uopšte sastojci hrane, te da svaki na ambalaži treba da ima naznačeni sastav?
25. Šta su pokazale analize, odnosno rezultati kontrole, koji su aditivi najopasniji za zdravlje ljudi, a evidentirani su na tržištu BiH?

Savjet za potrošače

Uz umjerenu i raznoliku ishranu ne postoji opasnost da ljudi koji se hrane isključivo industrijski prerađenom hranom unesu prehrambene aditive više od prihvatljivih dnevnih količina. To su količine koje ne utiču na zdravlje čovjeka.

Takođe se mora napomenuti da su sve procjene izvedene s pretpostavkom da se radi o zdravim ljudima, a ostalima je ostavljena mogućnost da se s obzirom na bolest ili intoleranciju tačnim označavanjem na deklaraciji, odluče (ili na savjet ljekara) hoće li konzumirati neku hranu ili ne.

Stalna ispitivanja uticaja na zdravlje čistih aditiva i procjene unosa aditiva koji se dodaju hrani, čine te sastojke hrane sigurnijim, pouzdanijim supstancama, nego što je opća slika o njima. Ipak, sva drugačija razmišljanja, pa i pamfleti koji kruže među potrošačima o aditivima, podstiču istraživanja i korištenje novih osjetljivijih analitičkih metoda, a sve u svrhu odgovora o odnosu aditiva i zdravlja. Takva istraživanja daju na razmišljanje i proizvođačima hrane o nužnosti upotrebe aditiva baš u svakoj hrani, baš u svakom proizvodu.

Svi smo mi potrošači sa svojim pravima, ali i obavezama. Proizvođači su dužni da na tržište isporuče zdravstveno ispravnu hranu sa sastojcima, koji ne umanjuju njene prehrambene vrijednosti. O tome moraju jasno obavijestiti potrošača ispravnom i pravilno napisanom deklaracijom i upozoriti ga na prednosti te hrane naspram druge, a posebno upozoriti potrošača o sastojcima hrane koji mogu izazvati nepovoljan uticaj na zdravlje. Pravo potrošača utvrđeno Zakonom o zaštiti potrošača u BiH ("Službeni glasnik BiH" broj 25/06), je da traži da se sve što može dovesti u zabludu potrošača ukloni s proizvoda (obavještenja, reklame i sl.).

Dužnost potrošača nije pasivnost pri kupovanju hrane, nego da aktivnim pristupom pri kupovini koristi svoja zakonom utvrđena prava. Isto ne čini samo zbog sebe, nego i zbog drugih potrošača, koji nisu u prilici primijetiti nepravilnosti.

Svaka nepravilnost koja bitno narušava prava potrošača treba se prijaviti nadležnim organima (inspekcijama) ili udruženjima za zaštitu potrošača.

Informisani naučnici, proizvođači hrane i potrošači zajedno sa predstavnicima državnih institucija treba da zajedničkim radom doprinesu razvoju strategije, koja će omogućiti bezbjedno korištenje aditiva. Nema sumnje, živimo u vremenu u kojem su aditivi naša svakodnevica, a to se očekuje i u budućnosti.

Pravo izbora, raznolikost u ishrani, pravilne prehrabene navike čine unos svih sastojaka, pa i aditiva uravnoteženim, a to je i osnova nauke o ishrani.

Prilog:

Lista prehrambenih aditiva s E bojevima, te tehnološkim, funkcionalnim djelovanjem aditiva

E broj	Naziv aditiva	Tehnološko-funkcionalno djelovanje
E 100	Kurkumin	boja
E 101	(i) Riboflavin (ii) Riboflavin-5'-fosfat	boja
E 102	Tartrazin	boja
E 104	Kvinolin žuta	boja
E 110	Zalazak sunca žuta FCF Narandžasto žuta S	boja
E 120	Kokineal, Karminska kiselina, Karmini	boja
E 122	Azorubin, Karmoizin	boja
E 123	Amarant	boja
E 124	Ponceau 4R, Kokineal crvena A	boja
E 127	Eritrozin	boja
E 129	Alura crvena AC	boja
E 131	Patent plava V	boja
E 132	Indigotin, Indigo karmin	boja
E 133	Brilijantno plava FCF	boja
E 140	Hlorofili i Hlorofilini: (i) Hlorofili (ii) Hlorofilini	boja
E 141	Bakreni kompleksi hlorofila i hlorofilina (i) Bakreni kompleksi hlorofila (ii) Bakreni kompleksi hlorofilina	boja
E 142	Zelena S	boja
E 150a	Obična karamela (²)	boja
E 150b	Kaustična sulfit karamela	boja
E 150c	Amonijačna karamela	boja
E 150d	Sulfit amonijačna karamela	boja
E 151	Brilijantno crna BN, Crna PN	boja

E153	Biljni ugalj	boja
E 154	Smeđa FK	boja
E 155	Smeđa HT	boja
E 160a	Karoteni: (i) Miješani karoteni (ii) Beta-karoten	boja
E 160b	Anato, Biksin, Norbiksin	boja
E 160c	Ekstrakt paprike, Kapsantin, Kapsorubin	boja
E 160d	Likopen	boja
E 160e	Beta-apo-8' -karotenal (C 30)	boja
E 160f	Etil ester beta-apo-8' -karotenska kiselina (C 30)	boja
E 161b	Lutein	boja
E161g	Kantaksantin	boja
E 162	Cvekla crvena, Betanin	boja
E 163	Antocijanini	boja
E 170	Kalcij karbonat	boja
E 171	Titanij dioksid	boja
E 172	Željezo oksidi i hidroksidi	boja
E 173	Aluminij	boja
E 174	Srebro	boja
E 175	Zlato	boja
E 180	Litolrubin BK	boja
E200	Sorbinska kiselina	konzervans
E202	Kalijev sorbat	konzervans
E203	Kalcijev sorbat	konzervans
E210	Benzojeva kiselina	konzervans
E211	Natrijev benzoat	konzervans
E212	Kalijev benzoat	konzervans
E213	Kalcijev benzoat	konzervans
E214	Etil p-hidroksbenzoat	konzervans
E215	Natrijev etil p-hidroksbenzoat	konzervans
E218	Metil p-hidroksbenzoat	konzervans
E219	Natrijev metil p-hidroksbenzoat	konzervans
E220	Sumporni dioksid	konzervans

E221	Natrijev sulfit	konzervans
E222	Natrijev hidrogen sulfit	konzervans
E223	Natrijev metabisulfit	konzervans
E224	Kalijev metabisulfit	konzervans
E226	Kalcijev sulfit	konzervans
E227	Kalcijev hidrogen sulfit	konzervans
E228	Kalijev hidrogen sulfit	konzervans
E 230	Bifenil	konzervans
E 231	Ortofenilfenol	konzervans
E 232	Natrij ortofenilfenol	konzervans
E234	Nizin	konzervans
E235	Natamicin	konzervans
E 239	Heksameten tetramin	konzervans
E242	Dimetil dikarbonat	konzervans
E249	Kalijev nitrit	konzervans
E250	Natrijev nitrit	konzervans
E251	Natrijev nitrat	konzervans
E252	Kalijev nitrat	konzervans
E260	Acetatna kiselina	konzervans
E261	Kalijev acetati	regulator kiselosti
E262	Natrijevi acetati (i) Natrijev acetat (ii) Natrijev hidrogen acetat (Natrijev diacetat)	regulator kiselosti
E263	Kalcijev acetat	regulator kiselosti
E270	Mliječna kiselina	regulator kiselosti
E280	Propionska kiselina	konzervans
E281	Natrijev propionat	konzervans
E282	Kalcijev propionat	konzervans
E283	Kalijev propionat	konzervans
E284	Borna kiselina	konzervans
E285	Natrijev tetraborat (boraks)	konzervans
E290	Ugljen dioksid	plinovi za pakovanje
E296	Jabučna kiselina	regulator kiselosti

E297	Fumarna kiselina	regulator kiselosti
E300	Askorbinska kiselina	antioksidans
E301	Natrijev askorbat	antioksidans
E302	Kalcijev askorbat	antioksidans
E304	Masni esteri askorbinske kiseline (i) Askorbil palmitat (ii) Askorbil stearat	antioksidans
E306	Mješavina tokoferola obogaćena	antioksidans
E307	Alfa-tokoferol	antioksidans
E308	Gama-tokoferol	antioksidans
E309	Delta-tokoferol	antioksidans
E310	Propil galat	antioksidans
E311	Octil galat	antioksidans
E312	Dodecil galat	antioksidans
E315	Izoaskorbinska kiselina	antioksidans
E316	Natrijev izoaskorbat	antioksidans
E319	Tercijalni butil hidrokinon (TBHQ)	antioksidans
E320	Butilirani hidroksianisol (BHA)	antioksidans
E321	Butilirani hidrokitoluen (BHT)	antioksidans
E322	Lecitini	antioksidans
E325	Natrijev laktat	antioksidans
E326	Kalijev laktat	antioksidans
E327	Kalcijev laktat	regulator kiselosti
E330	Limunska kiselina	regulator kiselosti
E331	Natrijevi citrati (i) Mononatrijev citrat (ii) Dinatrijev citrat (iii) Trinatrijev citrat	regulator kiselosti
E332	Kalijeve citrati citrates (i) Monokalijev citrat (ii) Trikalijev citrat	regulator kiselosti
E333	Kalcijeve citrati (i) Monokalcijev citrat (ii) Dikalcijev citrat (iii) Trikalcijev citrat	regulator kiselosti
E334	Tartarna kiselina (L(+)-)	regulator kiselosti
E335	Natrijevi tartrati (i) Mononatrijevi tartrat (ii) Dinatrijev tartrat	stabilizator
E336	Kalijev tartrati (i) Monokalijev tartrat (ii) Dikalijev tartrat	regulator kiselosti

E337	Kalijev natrijev tartrat	regulator kiselosti
E338	Fosforna kiselina	regulator kiselosti
E339	Natrijevi fosfati (i) Mononatrijev fosfat (ii) Dinatrijev fosfat (iii) Trinatrijev fosfat	regulator kiselosti
E340	Kalijevi fosfati (i) Monokalijev fosfat (ii) Dikalijev fosfat (iii) Trikalijev fosfat	regulator kiselosti
E341	Kalcijevi fosfati (i) Monokalcijev fosfat (ii) Dikalcijev fosfat (iii) Trikalcijev fosfat	regulator kiselosti
E343	Magnezijevi fosfati (i) monomagnezijev fosfat (ii) Dimagnezijev fosfat	regulator kiselosti
E350	Natrijevi malati (i) Natrijev malat (ii) natrijev hidrogen malat	regulator kiselosti
E351	Kalijev malat	regulator kiselosti
E352	Kalcijevi malati (i) Kalcijev malat (ii) Kalcijev hidrogen malat	regulator kiselosti
E353	Metavinska kiselina	regulator kiselosti
E354	Kalcijev tartrat	regulator kiselosti
E355	Adipinska kiselina	regulator kiselosti
E356	Natrijev adipat	regulator kiselosti
E357	Kalijev adipat	regulator kiselosti
E363	Jantarna kiselina	regulator kiselosti
E380	Triamonijev citrat	regulator kiselosti
E385	Kalcijev dinatrijev etilen diamine tetraacetat (Kalcijev dinatrijev EDTA)	regulator kiselosti
E400	Alginska kiselina	zgušnjivač
E401	Natrijev alginat	zgušnjivač
E402	Kalijev alginat	zgušnjivač
E403	Amonijev alginat	zgušnjivač
E404	Kalcijev alginat	zgušnjivač
E405	Propan-1,2-diol alginat	zgušnjivač
E406	Agar	zgušnjivač
E407	Karagenan	zgušnjivač
E407a	Prerađena euheuma morska trava (PES)	zgušnjivač
E410	Guma rogačeve mahune	zgušnjivač
E412	Guar guma	zgušnjivač

E413	Tragakant	zgušnjivač
E414	Akacia guma (guma arabika)	zgušnjivač
E415	Ksantan guma	zgušnjivač
E416	Karaja guma	zgušnjivač
E417	Tara guma	zgušnjivač
E418	Gellan guma	zgušnjivač
E420	Sorbitol (i) Sorbitol (ii) Sorbitol sirup	zaslađivač
E421	Manitol	zaslađivač
E422	Glicerol	zaslađivač
E425	Konjac (i) Konjac guma (ii) Konjac glukomanan	zgušnjivač
E426	Hemiceluloza iz soje	zgušnjivač
E431	Polioksietilen (40) stearat	emulgator
E432	Polioksietilen sorbitan monolaurate (polisorbat 20)	emulgator
E433	Polioksietilen sorbitan monooleat (polisorbat 80)	emulgator
E434	Polioksietilen sorbitan monopalmitat (polisorbate 40)	emulgator
E435	Polioksietilen sorbitan monostearat (polysorbat 60)	emulgator
E436	Polioksietilen sorbitan tristearat (polisorbate 65)	emulgator
E440	Pektini (i) pektin (ii) amidirani pectin	zgušnjivač
E442	Amonijeva sol fosfatidne kiseline	emulgator
E444	Saharoza acetat izobutirat	emulgator
E445	Glicerolni esteri smola drveta	emulgator
E450	Difosfati (i) Dinatrijev difosfat (ii) natrijev difosfat (iii) Tetranatrijev difosfat (iv) Dikalijev difosfat (v) Tetrakalijev emulgator difosfat (vi) Dikalcijev difosfat (vii) Kalcijev dihidrogen difosfat	emulgator
E451	Tripolifosfati (i) Pentanatrijev trifosfat (ii) Pentakalijev trifosfat (iii)	regulator kiselosti

E452	Polifosfati (i) Natrijevi polifosfati (ii) Kalijeve polifosfate (iii) Natrijev kalcijev emulgator polifosfat (iv) Kalcijevi polifosfati	emulgator
E459	Beta-ciklodekstrin	zgušnjivač
E460	Celuloza (i) Mikrokristalna celuloza (ii) Celuloza u prahu	emulgator
E461	Metil celuloza	zgušnjivač
E462	Etil celuloza	zgušnjivač
E463	Hidroksipropil celuloza	zgušnjivač
E464	Hidroksipropil metil celuloza	zgušnjivač
E465	Etil metil celuloza	zgušnjivač
E466	Karboksi metil celuloza, Na karboksi metil celuloza	zgušnjivač
E468	Unakrsno povezana natrij karboksi metil celuloza	zgušnjivač
E469	Enzimatski hidrolizirana karboksimetil celuloza	zgušnjivač
E470a	Natrijeva, kalijeva i kalcijeva sol masnih kiselina	emulgator
E470b	Magnezijeva sol masnih kiselina	emulgator
E471	Mono- i digliceridi masnih kiselina	emulgator
E472a	Acetatno kiselinski esteri mono- i diglic- erida masnih kiselina	emulgator
E472b	Mliječno kiselinski ester mono- i diglic- erida masnih kiselina	emulgator
E472c	Citratno kiselinski ester mono- i diglicerida masnih kiselina	emulgator
E472d	Tartaratno kiselinski esteri mono- i diglic- erida masnih kiselina	emulgator
E472e	Mono- i diacetil tartaratno kiselinski esteri mono- i diglicerida masnih kiselina	emulgator
E472f	Miješani acetno i tartaratno kiselinski es- teri mono- i diglicerida masnih kiselina	emulgator
E473	Saharozni ester masnih kiselina	emulgator
E474	Saharogliceridi	emulgator
E475	Poliglicerolni ester masnih kiselina	emulgator

E476	Poliglicerol poliricinoleat	emulgator
E477	Propan-1,2-diol esteri masnih kiselina	emulgator
E479b	Tremooksidirano sojino ulje s mono i digliceridima masnih kiselina	emulgator
E481	Natrijev stearoil-2-laktilat	emulgator
E482	Kalcijev stearoil-2-laktilat	emulgator
E483	Stearil tartrat	tvar za tretiranje brašna
E491	Sorbitan monostearat	emulgator
E492	Sorbitan tristearat	emulgator
E493	Sorbitan monolaurat	emulgator
E494	Sorbitan monooleat	emulgator
E495	Sorbitan monopalmitat	emulgator
E500	Natrijevi karbonati (i) Natrijev karbonat (ii) Natrijev hidrokikarbonat (iii) Natrijev sekuikarbonat	regulator kiselosti
E501	Kalijeve karbonate (i) Kalijev karbonat (ii) Kalijev hidrogen karbonat	regulator kiselosti
E503	Amonijeve karbonate (i) Amonijev karbonat (ii) Amonijev hidrogen karbonat	regulator kiselosti
E504	Magnezijevi karbonati (i) Magnezijev karbonat (ii) Magnezijev hidrogen karbonat	regulator kiselosti
E507	Kloridna kiselina	regulator kiselosti
E508	Kalijev klorid	sredstva za želiranje
E509	Kalcijev hlorid	učvršćivač
E511	Magnezijev klorid	učvršćivač
E512	Kositar (II) klorid	antioksidans
E513	Sulfatna kiselina	regulator kiselosti

E514	Natrijevi sulfati (i) Natrijev sulfat (ii) Natrijev hidrogen sulfat	regulator kiselosti
E515	Kalijeve sulfati (i) kalijev sulfat (ii) Kalijev hidrogen sulfat	regulator kiselosti
E516	Kalcijev sulfat	sredstva za tretiranje brašna
E517	Amonijev sulfat	sredstva za tretiranje brašna
E520	Aluminijev sulfat	sredstva za tretiranje brašna
E521	Aluminijev natrijev sulfat	sredstva za tretiranje brašna
E522	Aluminijev kalijev sulfat	regulator kiselosti
E523	Aluminijev amonijev sulfat	stabilizator
E524	Natrijev hidroksid	regulator kiselosti
E525	Kalijev hidroksid	regulator kiselosti
E526	Kalcijev hidroksid	regulator kiselosti
E527	Amonijev hidroksid	regulator kiselosti
E528	Magnezijev hidroksid	regulator kiselosti
E529	Kalcijev oksid	regulator kiselosti
E530	Magnezijev oksid	sredstva protiv zgrudnjavanja
E535	Natrijev ferocijanid	sredstva protiv zgrudnjavanja
E536	Kalijev ferocijanid	sredstva protiv zgrudnjavanja
E538	Kalcijev ferocijanid	sredstva protiv zgrudnjavanja
E541	Natrijev aluminijev fosfat, kiseli	regulator kiselosti
E551	Silicijev dioksid	sredstva protiv zgrudnjavanja
E552	Kalcijev silikat	sredstva protiv zgrudnjavanja
E553a	(i) Magnezijev silikat (ii) Magnezijev trisilikat	sredstva protiv zgrudnjavanja

E553b	Talk	sredstva protiv zgrudnjavanja
E554	Natrijev aluminijev silikat	sredstva protiv zgrudnjavanja
E555	Kalijev aluminijev silikat	sredstva protiv zgrudnjavanja
E556	Kalcijev aluminijev silikat	sredstva protiv zgrudnjavanja
E558	Bentonit	sredstva protiv zgrudnjavanja
E559	Aluminijev silikat (Kaolin)	sredstva protiv zgrudnjavanja
E570	Stearinska kiselina	stabilizator
E574	Glukonska kiselina	regulator kiselosti
E575	Glukono-delta-lakton	regulator kiselosti
E576	Natrijev glukonat	stabilizator
E577	Kalijev glukonat	stabilizator
E578	Kalcijev glukonat	regulator kiselosti
E579	Željezni (II) glukonat	stabilizator
E585	Željezni (II) laktat	stabilizator
E586	4-heksil rezorcinol	stabilizator
E620	Glutaminska kiselina	pojačivač aroma
E621	Mononatrijev glutamat	pojačivač aroma
E622	Monokalijev glutamat	pojačivač aroma
E623	Kalcijev diglutamat	pojačivač aroma
E624	Monoamonijev glutamat	pojačivač aroma
E625	Magnezijev diglutamat	pojačivač aroma
E626	Guanilna kiselina	pojačivač aroma
E627	Dinatrijev guanilate	pojačivač aroma
E628	Dikalijev guanilate	pojačivač aroma
E629	Kalcijev guanilat	pojačivač aroma
E630	Inozinska kiselina	pojačivač aroma
E631	Dinatrijev inosinat	pojačivač aroma
E632	Dikalijev inosinat	pojačivač aroma

E633	Kalcijev inosinat	pojačivač aroma
E634	Kalcijev 5'-ribonukleotidi	pojačivač aroma
E635	Dinatrijevi 5'-ribonukleotidi	pojačivač aroma
E640	Glicin and njegova natrijeva sol	pojačivač aroma
E650	Cink acetat	regulator kiselosti
E900	Dimetil poliksiloksan	stabilizator
E901	Pčelinji vosak, bijeli i žuti	sredstva za poliranje
E902	Kandelila vosak	sredstva za poliranje
E903	Karnauba vosak	sredstva za poliranje
E904	Šelak	sredstva za poliranje
E905	Mikrokristalični vosak	sredstva za poliranje
E907	Hydrogenirani poli-1-decen	sredstva za poliranje
E912	Ester montanske kiseline	sredstva za poliranje
E914	Oksidirani polietilenski vosak	sredstva za poliranje
E920	L-Cistein	sredstva za tretiranje brašna
E927b	Karbamid	sredstva za tretiranje brašna
E938	Argon	plinovi za pakovanje
E939	Helij	plinovi za pakovanje
E941	Dušik	plinovi za pakovanje
E942	Dušikov oksid	plinovi za pakovanje
E943a	Butan	plinovi za pakovanje

E943b	Izobutan	plinovi za pakovanje
E944	Propan	plinovi za pakovanje
E948	Kisik	plinovi za pakovanje
E949	Vodik	plinovi za pakovanje
E950	Acesulfam K	zaslađivač
E951	Aspartam	zaslađivač
E952	Ciklaminska kiselina i njezine Na i Ca soli	zaslađivač
E953	Izomalt	zaslađivač
E954	Saharin i njegove Na, K i Ca soli	zaslađivač
E955	Sukraloza	zaslađivač
E957	Taumatín	zaslađivač
E959	Neohesperidin DC	zaslađivač
E962	Sol aspartama-acesulfama	zaslađivač
E965	Maltitol (i) Maltitol (ii) Maltitol sirup	zaslađivač
E966	Laktitol	zaslađivač
E967	Ksilitol	zaslađivač
E968	Eritritol	zaslađivač
E999	Ekstrakt kulilai	stabilizator
E1103	Invertaza	stabilizator
E1105	Liozím	konzervans
E1200	Polidekstroza	povećivač volumena
E1201	Polivinilpirolidon	stabilizator
E1202	Polivinilpolipirolidon	stabilizator
E1204	Pululam	sredstva protiv zgrudnjavanja
E1404	Oksidirani škrob	modificirani škrob
E1410	Monoškrob fosfat	modificirani škrob
E1412	Diškrob fosfat	modificirani škrob

E1413	Diškrob fosfat fosfatizirani	modificirani škrob
E1414	Diškrob fosfat acetilirani	modificirani škrob
E1420	Acetilirani škrob	modificirani škrob
E1422	Acetilirani diškrob adipat	modificirani škrob
E1440	Hidroksi propil škrob	modificirani škrob
E1442	Hidroksi propil diškrob fosfat	modificirani škrob
E1450	Natrijev oktenil jantarat škrob	modificirani škrob
E1451	Acetilirani oksidirani škrob	modificirani škrob
E 1452	Aluminijev oktenil sukcinat škrob	modificirani škrob
E1505	Trietil citrat	stabilizator
E1517	Gliceril diacetat (diacetin)	sredstva za reguliranje vlažnosti
E1518	Gliceril triacetat (triacetin)	sredstva za reguliranje vlažnosti
E1519	Benzilni alkohol	sredstva za reguliranje vlažnosti
E1520	Propan-1,2-diol (propilen glicerol)	sredstva za reguliranje vlažnosti

www.fsa.gov.ba